

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษากาการเกษตรแบบพันธะสัญญาเพื่อการตลาดสิ่งแวดลอม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสิ่งจูงใจของเกษตรกรในการตัดสินใจปรับเปลี่ยนจากการปลูกพืชชนิดอื่นมาปลูกหน่อไม้ฝรั่งแบบมีพันธะสัญญา และเพื่อศึกษาเงื่อนไขของการเกษตรแบบมีพันธะสัญญาและการตลาดเพื่อสิ่งแวดลอมมีผลต่อพฤติกรรมสิ่งแวดลอมของเกษตรกร การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกตำบลทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม เป็นพื้นที่ศึกษาข้อมูลในภาคสนาม และเลือกกลุ่มเกษตรกรที่ทำการผลิตหน่อไม้ฝรั่งแบบพันธะสัญญากับบริษัทกำแพงแสนคอมเมอร์เชียลเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย การรวบรวมเอกสารทางราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่จะศึกษา แบบสอบถามที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้เป็นแบบสอบถามแบบวิเคราะห์แต้มคะแนน (Point Score Analysis) โดยเป็นการสอบถามสิ่งจูงใจที่มีผลต่อการตัดสินใจของเกษตรกรประยุกต์ในการตอบคำถามของเกษตรกรว่าเลือกสิ่งจูงใจอะไรในการตัดสินใจโดยใช้การวิเคราะห์ไคแอสควร์ การวิเคราะห์ข้อมูลในเรื่องการศึกษาถึงเงื่อนไขของการตลาดเพื่อสิ่งแวดลอมและการผลิตแบบพันธะสัญญาต่อพฤติกรรมสิ่งแวดลอมของเกษตรกร ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยการวิเคราะห์สร้างข้อสรุป ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

5.1 สรุปผลการศึกษา

การศึกษากาการเกษตรแบบพันธะสัญญาเพื่อการตลาดสิ่งแวดลอมของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ ตำบล ทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม จากการศึกษาสามารถสรุปผลการศึกษาออกเป็นสองตอนดังต่อไปนี้

5.1.1 สิ่งจูงใจของเกษตรกรในการตัดสินใจปรับเปลี่ยนจากการปลูกพืชชนิดอื่นมาปลูกหน่อไม้ฝรั่งแบบมีพันธะสัญญา

พบว่าสิ่งจูงใจที่ทำให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนมาปลูกหน่อไม้ฝรั่งมีความสัมพันธ์กับเกษตรกรตัดสินใจโดยขึ้นอยู่กับสิ่งจูงใจหลายประการ ทั้งด้านสิ่งแวดลอม ด้านส่วนบุคคล และด้านเศรษฐกิจ สิ่งจูงใจให้เกษตรกรตัดสินใจปรับเปลี่ยนมาปลูกหน่อไม้ฝรั่งในระดับต้น ๆ ได้แก่ สิ่งจูงใจทางด้านการตลาดเพื่อสิ่งแวดลอม

5.1.2 เจ็อนไขของการเกษตรแบบมีพันธะสัญญา และการตลาดเพื่อสิ่งแวดลอม มีผลต่อพฤติกรรมสิ่งแวดลอมของเกษตรกร

พฤติกรรมสิ่งแวดลอมของเกษตรกร เกษตรกรมีการปรับเปลี่ยนจากการใช้สารเคมีในการป้องกันและกำจัดศัตรูพืชมาใช้สารสกัดชีวภาพและสารสกัดจากพืชสมุนไพรแทนการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม สิ่งแวดลอมของเกษตรกรเป็นผลมาจากตัวเกษตรกรที่ต้องการปรับเปลี่ยน ซึ่งการตลาดเพื่อสิ่งแวดลอมกับระบบการเกษตรแบบพันธะสัญญามีผลต่อพฤติกรรมของเกษตรกรที่ต้องปรับเปลี่ยนจากการใช้สารเคมีมาใช้สารสกัดชีวภาพและพืชสมุนไพรในการดูแลรักษาหน่อไม้ฝรั่ง สุขภาพของเกษตรกรดีขึ้นหลังจากเกษตรกรปรับเปลี่ยนจากการใช้สารเคมีมาใช้สารสกัดจากพืช และเกษตรกรมีสุขภาพทางด้านจิตใจที่ดีขึ้นมีความอบอุ่นภายในครอบครัว สภาพแวดลอมบริเวณที่ทำการเกษตรของเกษตรกรผู้ปลูกหน่อไม้ฝรั่งได้สภาพแวดลอมบริเวณที่ทำการเกษตรของเกษตรกรผู้ปลูกหน่อไม้ฝรั่งมีสภาพแวดลอมที่ดี เกษตรกรมีการดูแลสุขภาพแวดลอมเป็นอย่างดี รวมทั้งกระบวนการผลิตหน่อไม้ฝรั่งที่ปลอดภัยจากสารเคมีโดยการปรับเปลี่ยนจากการใช้สารเคมีมาเป็นการใช้สารสกัดจากพืชสมุนไพรและสารสกัดชีวภาพ ทำให้สภาพแวดลอมบริเวณที่ทำการเกษตรมีสภาพแวดลอมที่ดีเกษตรกรมีการปลูกต้นไม้เพิ่มมากขึ้น

สิ่งที่ค้นพบ

การศึกษาระบบการเกษตรแบบพันธะสัญญาเพื่อการตลาดสิ่งแวดลอมมีสิ่งที่ค้นพบดังต่อไปนี้

1. พฤติกรรมสิ่งแวดลอมของเกษตรกรในการปรับเปลี่ยนจากการใช้สารเคมีมาใช้สารชีวภาพ และสารสกัดจากพืชสมุนไพรในการป้องกันและกำจัดศัตรูพืช พบว่า เกษตรกรยังขาดความรู้ในคุณสมบัติ ประสิทธิภาพและระยะเวลาของการตกค้างในสิ่งแวดลอมของสารสกัดชีวภาพ และสารสกัดจากพืชสมุนไพร การใช้สารสกัดดังกล่าวเกิดจากกระบวนการการถ่ายทอดจากแกนนำกลุ่มเกษตรกรที่เกษตรกรสังกัดและจากตัวแทนจากบริษัทที่เกษตรกรมีพันธะสัญญาด้วย แต่กระบวนการถ่ายทอดความรู้จากระดับวิชาการสู่เกษตรกรยังพบว่า มีปัญหาอยู่มาก โดยเฉพาะภาษา พบว่ายังเป็นภาษาทางวิชาการอยู่มากเกษตรกรไม่เข้าใจทำให้เกิดความล่าช้าในการถ่ายทอดความรู้สู่เกษตรกร

2. ผลกระทบของการตลาดเพื่อสิ่งแวดลอมต่อพฤติกรรมสิ่งแวดลอมของเกษตรกร พบว่า ในการปรับเปลี่ยนจากการใช้สารเคมีมาใช้สารชีวภาพและสารสกัดจากพืชสมุนไพรในการป้องกันและกำจัดศัตรูพืชมิได้มาจากสาเหตุของการตลาดเพื่อสิ่งแวดลอมอย่างเดียว หากแต่พฤติกรรมสิ่งแวดลอมของเกษตรกรมีปัจจัยในด้านต่าง ๆ ที่มีผลต่อพฤติกรรมสิ่งแวดลอม เช่น

นโยบายจากภาครัฐจึงจะเห็นได้จากนโยบาย food safety ของรัฐบาลในชุดปัจจุบันที่มีผลทำให้เกษตรกรต้องมีการปรับตัวในเรื่องของการป้องกันและกำจัดแมลงศัตรูพืช ที่แต่เดิมใช้สารเคมีที่มีผลต่อสุขภาพของเกษตรกรผู้ผลิตและสุขภาพของผู้บริโภคตลอดจนกระบวนการผลิตที่ไม่ทำลายสภาพแวดล้อม

3. เกษตรกรที่สังกัดกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษมีความพร้อมที่จะพัฒนา การผลิตหน่อไม้ฝรั่งไปสู่การผลิตที่ปลอดสารพิษ และเป็นเป้าหมายในอนาคตของกลุ่มเกษตรกร

4. ระบบการเกษตรแบบพันธะสัญญามีส่วนช่วยควบคุมการผลิตหน่อไม้ฝรั่งให้มีคุณภาพปลอดภัยจากสารพิษ เนื่องจากพันธะสัญญาดังกล่าว ทำให้เกษตรกรต้องลดการใช้สารเคมีและปรับเปลี่ยนมาใช้สารสกัดชีวภาพและสารสกัดจากพืชสมุนไพร ถ้าเกษตรกรไม่สามารถทำได้มีผลทำให้ผลผลิตที่ผลิตไม่สามารถขายได้

5. ภายหลังจากเกษตรกรลดการใช้สารเคมีและปรับเปลี่ยนมาใช้สารสกัดชีวภาพสารสกัดจากพืชสมุนไพรพบว่า สิ่งมีชีวิตในสภาพแวดล้อมมีปริมาณเพิ่มมากขึ้น เช่น ไล่เดือน นกแมลงต่าง ๆ

5.2 อภิปรายผลการศึกษา

ในอดีตระบบการผลิตทางการเกษตรของไทยที่ผ่านมา มุ่งเน้นเป็นการผลิตเพื่อการค้า ต้องการให้ได้ผลผลิตต่อไร่สูง มีการลงทุนในการผลิตทั้งพันธุ์พืช ปุ๋ยเคมี สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช ฮอริโมน และอื่น ๆ เป็นการเพิ่มต้นทุนในการผลิต หากภาวะราคาผลผลิตในตลาดมีการผันแปรขึ้นลงตลอดเวลา ทำให้กระทบต่อรายได้และความเป็นอยู่ของเกษตรกร โดยปกติราคาสินค้าเกษตรมีแนวโน้มลดลงตลอดเวลา ถึงแม้หน่วยงานของรัฐหลาย ๆ ฝ่ายจะได้ช่วยกันแก้ปัญหาทางการเกษตรมาตลอด แต่ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงมีหนี้สินทั้งในระบบและนอกระบบมากมาย ส่งผลกระทบต่อภาคเศรษฐกิจและสังคมของประเทศที่เกี่ยวข้องกันเป็นลูกโซ่ ที่ผ่านมามีการปรับเปลี่ยนวิธีการต่าง ๆ ในระบบการเกษตรทั้งเทคโนโลยีในการผลิตระบบการจัดการฟาร์ม การส่งเสริมอุตสาหกรรมแปรรูปสินค้าเกษตรให้ครบวงจร สินเชื่อ และเงินทุนทางการเกษตร สิ่งเหล่านี้สามารถแก้ปัญหาได้ในระยะสั้น ๆ แต่ในระยะยาวปัญหากลับสะสมเพิ่มมากขึ้น

ปัจจุบันได้มีระบบการผลิตทางการเกษตรแบบพันธะสัญญา (Contract Farming) โดยเฉพาะบริษัทเอกชนเข้ามาดำเนินการจัดการเรื่องการตลาดให้แก่เกษตรกร เลือกชนิดพืชเศรษฐกิจ

ที่ตลาดต้องการนำมาส่งเสริม โดยเฉพาะการตลาดเพื่อสิ่งแวดล้อม ที่มุ่งเน้นความปลอดภัยของผลผลิตทางการเกษตรที่ผลิตโดยปลอดภัยจากสารเคมีตกค้าง ในสังคมประเทศที่พัฒนาแล้ว ทั้งหน่วยงานรัฐและประชาชนผู้บริโภคจะตื่นตัวในสิ่งเหล่านี้ และผลักดันตลาดให้เป็นองค์กรที่กลับมาวางเงื่อนไขกับเกษตรกรผู้ผลิตตามระบบการผลิตทางการเกษตรแบบพันธะสัญญา

จากความเหมาะสมในการทำการเกษตรและสภาพปัญหาดังกล่าวข้างต้น หน่อไม้ฝรั่ง จัดเป็นพืชผักชนิดหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในลำดับแรก ๆ ที่มีการส่งออกและนำรายได้เข้าสู่ประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง หน่อไม้ฝรั่งไม่ใช่พืชที่มีถิ่นกำเนิดในประเทศไทย แต่ในปี พ.ศ. 2489 ได้เริ่มมีการนำเมล็ดพันธุ์หน่อไม้ฝรั่งจากประเทศออสเตรเลียมาปลูกทดลองที่สถานีทดลอง อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ และเริ่มส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกแต่ยังไม่เป็นที่นิยมนับตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2527 เป็นต้นมา การผลิตหน่อไม้ฝรั่งเริ่มได้รับความสนใจจากเกษตรกรเพิ่มมากขึ้น จากรายงานการสำรวจโดยกลุ่มพืชผัก กองส่งเสริมพืชสวน กรมส่งเสริมการเกษตร ร่วมกับสำนักงานเกษตรจังหวัด ในปี พ.ศ. 2543/44 จำนวน 11 จังหวัด ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคตะวันตก มีพื้นที่เพาะปลูกหน่อไม้ฝรั่งในปัจจุบันมีทั้งสิ้น 7,655 ไร่ และมีพื้นที่เก็บเกี่ยวผลผลิตหน่อไม้ฝรั่งได้รวม 5,014.5 ไร่ และมีแนวโน้มจะมีการขยายพื้นที่การเพาะปลูกเพิ่มมากขึ้น (กองส่งเสริมพืชสวน, 2544)

กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ ในตำบลทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม เป็นกลุ่มเกษตรกรซึ่งแต่เดิมเคยปลูกพืชต่าง ๆ หลายชนิดตามระบบการค้าเสรี อาทิเช่น ข้าว ข้าวโพด อ้อย และผักชนิดต่าง ๆ เช่น กระหล่ำปลี ต้นหอม พริก ผักกาดขาว เป็นต้น แต่ปัจจุบันเกษตรกรได้เริ่มปรับเปลี่ยนมาปลูกหน่อไม้ฝรั่งเพิ่มมากขึ้น โดยมีบริษัทกำแพงแสนคอมเมอร์เชียล จำกัด เป็นผู้รับซื้อผลผลิตหน่อไม้ฝรั่งแบบมีพันธะสัญญา (Contract Farming) กับเกษตรกร สิ่งจูงใจของเกษตรกรในการตัดสินใจปรับเปลี่ยนจากการปลูกพืชชนิดอื่นมาปลูกหน่อไม้ฝรั่งแบบมีพันธะสัญญา พบว่าสิ่งจูงใจที่ทำให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนมาปลูกหน่อไม้ฝรั่งมีความสัมพันธ์กันเกษตรกรตัดสินใจโดยขึ้นอยู่กับสิ่งจูงใจหลายประการ ทั้งด้านสิ่งแวดล้อม ด้านส่วนบุคคล และด้านเศรษฐกิจ สิ่งจูงใจที่มีผลให้เกษตรกรตัดสินใจปรับเปลี่ยนมาปลูกหน่อไม้ฝรั่งในระดับต้น ๆ ได้แก่ สิ่งจูงใจทางด้านการตลาดเพื่อสิ่งแวดล้อม ระบบการเกษตรแบบพันธะสัญญา ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Gasson (1973) พบว่า การศึกษาเกี่ยวกับการตัดสินใจด้านการเกษตรมิใช่จะพิจารณาเฉพาะปัจจัยทางกายภาพ หรือทางเศรษฐกิจ โดยพิจารณาแยกจากปัจจัยทางสังคม - เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีผลกระทบโดยตรงต่อการตัดสินใจของเกษตรกรในการเลือกชนิดพืชที่ปลูก สิ่งจูงใจของเกษตรกรมีความแตกต่างกันมาก ในขณะที่การเกษตรเกี่ยวข้องกับ กิจกรรมทางเศรษฐกิจเบื้องต้น ซึ่งถูกควบคุมเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของผลผลิต

และราคา การตัดสินใจในกิจกรรมดังกล่าว ไม่ได้ขึ้นอยู่กับการศึกษาเฉพาะด้านเศรษฐกิจ หรือด้านสิ่งแวดล้อมเพียงอย่างเดียว ความคิดของเกษตรกรประกอบด้วยการยอมรับมาตรฐาน การครองชีพ ซึ่งแตกต่างกันไปตามปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ คุณค่าที่เกษตรกรเกี่ยวข้องกับหรือพึ่งพิงอยู่ ความเชื่อ ในระบบเกษตรแบบดั้งเดิม ความคิดเห็นจากเกษตรกรข้างเคียง และความสามารถในการใช้ เทคนิคต่าง ๆ ในการดูแลรักษาหน่อไม้ฝรั่ง

พฤติกรรมสิ่งแวดล้อมของเกษตรกร เกษตรกรมีการปรับเปลี่ยนจากการใช้สารเคมีใน การป้องกันและกำจัดศัตรูพืชมาใช้สารสกัดชีวภาพและสารสกัดจากพืชสมุนไพร แทนการ ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสิ่งแวดล้อมของเกษตรกรเป็นผลมาจากตัวเกษตรกรที่ต้องการปรับเปลี่ยน ซึ่ง การตลาดเพื่อสิ่งแวดล้อมกับระบบการเกษตรแบบพันธะสัญญา มีผลต่อพฤติกรรมของเกษตรกรที่ ต้องปรับเปลี่ยนจากการใช้สารเคมีมาใช้สารสกัดชีวภาพและพืชสมุนไพรในการดูแลรักษาหน่อไม้ฝรั่ง ระบบการเกษตรแบบพันธะสัญญา มีผลต่อพฤติกรรมสิ่งแวดล้อมของเกษตรกร เพราะระบบ ดังกล่าวจะช่วยควบคุมกระบวนการผลิตหน่อไม้ฝรั่งให้มีคุณภาพและปลอดภัยจากสารพิษ ซึ่งอยู่ ภายใต้การควบคุมดูแลจากบริษัทผู้ทำพันธะสัญญาและกลุ่มเกษตรกรที่เกษตรกรสังกัด สอดคล้อง กับการศึกษาของ Roy (1972) การดำเนินธุรกิจภายใต้ข้อตกลงผูกพันระหว่างเกษตรกรกับบริษัท ในด้านการผลิตและการตลาด กล่าวคือ บริษัทเป็นผู้จัดหาวัสดุการเกษตรและปัจจัยการผลิตให้แก่ เกษตรกร โดยมีการประกันรับซื้อผลผลิตในกรณีนี้ เกษตรกรต้องปฏิบัติตามสัญญาอย่างเคร่งครัด และยินยอมให้บริษัทเข้าดูแลควบคุมการผลิต ทำให้เกษตรกรสามารถผลิตหน่อไม้ฝรั่งที่มีคุณภาพ ภายใต้การดูแลของบริษัทที่เกษตรกรมีพันธะสัญญา

การตลาดสิ่งแวดล้อมกระแสผู้บริโภคที่ต้องการผลผลิตทางการเกษตรที่มีคุณภาพและ ปลอดภัย ไม่เป็นอันตรายต่อผู้บริโภค มีกระบวนการผลิตที่ไม่ทำลายสภาพแวดล้อมเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้เกษตรกรต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการผลิตผลผลิตทางการเกษตร เพื่อให้สินค้า ปลอดภัยและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม มีการนำระบบปฏิบัติการทางการเกษตรที่ดี (GAP) มาใช้ใน กระบวนการผลิตหน่อไม้ฝรั่ง ซึ่งเป็นระบบการผลิตสินค้าเกษตรที่ผู้บริโภคยอมรับ โดยเฉพาะกลุ่ม ประเทศยุโรป สอดคล้องกับการศึกษาของ Coddington (1993) ความต้องการของผู้บริโภคที่ดำเนิน ถึงผลิตภัณฑ์ที่สามารถอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม รวมทั้งปัญหาสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่มีคุณภาพต่อ คุณภาพของชีวิตและสวัสดิภาพของสังคม และทำการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่สามารถตอบสนอง ความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการแก้ปัญหาทางการตลาดและทำการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ตอบสนอง ความต้องการ จากความต้องการของผู้บริโภคดังกล่าวส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมสิ่งแวดล้อมของ

เกษตรกรที่จะต้องปรับเปลี่ยนจากการใช้สารเคมีมาใช้สารสกัดชีวภาพและสารสกัดจากพืชสมุนไพร เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค

จากการศึกษา ผู้ศึกษาค้นพบว่า สุขภาพของเกษตรกรดีขึ้นหลังจากเกษตรกรปรับเปลี่ยนจากการใช้สารเคมีมาใช้สารสกัดจากพืช และเกษตรกรมีสุขภาพทางด้านจิตใจที่ดีขึ้น มีความอบอุ่นภายในครอบครัว สภาพแวดล้อมบริเวณที่ทำการเกษตรของเกษตรกรผู้ปลูกหน่อไม้ฝรั่ง มีสภาพแวดล้อมที่ดี เกษตรกรมีการดูแลสุขภาพแวดล้อมเป็นอย่างดี รวมทั้งกระบวนการผลิตหน่อไม้ฝรั่งที่ปลอดภัยจากสารเคมีโดยการปรับเปลี่ยนจากการใช้สารเคมีมาเป็นการใช้สารสกัดจากพืชสมุนไพรและสารสกัดชีวภาพ

5.3 ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องระบบการเกษตรแบบพันธะสัญญาเพื่อการตลาดสิ่งแวดลอม ผู้วิจัยพบว่าการศึกษาในเรื่องดังกล่าวยังมีปัญหาและอุปสรรคหลายอย่าง ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะในการศึกษาอันจะเป็นแนวทางในการศึกษาในระดับต่อไปดังต่อไปนี้

1. การศึกษาเรื่องระบบการเกษตรแบบพันธะสัญญาเพื่อการตลาดสิ่งแวดลอม ไม่เฉพาะการตลาดเพื่อสิ่งแวดลอมเท่านั้นที่มีผลต่อพฤติกรรมสิ่งแวดลอมของเกษตรกร ฉะนั้นจึงควรมีการศึกษาในเชิงลึกในประเด็นว่า มีปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อพฤติกรรมสิ่งแวดลอมของเกษตรกรในการปรับเปลี่ยนจากการใช้สารเคมีมาใช้สารสกัดชีวภาพและสารสกัดจากพืชสมุนไพรนอกจากการตลาดเพื่อสิ่งแวดลอมและการเกษตรแบบพันธะสัญญา
2. การศึกษาเรื่องระบบการเกษตรแบบพันธะสัญญาเพื่อการตลาดสิ่งแวดลอมใน ส่วนการศึกษาสุขภาพของเกษตรกรหลังปรับเปลี่ยนจากการใช้สารเคมีมาใช้สารสกัดชีวภาพและสารสกัดจากพืชสมุนไพรเป็นการสัมภาษณ์ จึงไม่สามารถได้ข้อมูลที่แท้จริงได้จึงควรมีการศึกษาในเชิงวิทยาศาสตร์โดยมีการตรวจผลการตกค้างของสารเคมีในเลือดเพื่อยืนยันการศึกษาจะสมบูรณ์ยิ่งขึ้น
3. การศึกษาเรื่องระบบการเกษตรแบบพันธะสัญญาเพื่อการตลาดสิ่งแวดลอมพบว่า มีการนำหลักการปฏิบัติที่ดีทางการเกษตร (GAP) มาใช้จึงควรมีการศึกษาถึงผลกระทบ ความ เป็นไปได้และแนวทางที่เหมาะสมในการนำหลักการปฏิบัติที่ดีทางการเกษตร (GAP) มาใช้ในการผลิตผลผลิตทางการเกษตร

4. กระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้สู่เกษตรกรยังมีปัญหาและอุปสรรคจึงควรมีการศึกษาหาแนวทางที่เหมาะสมในการถ่ายทอดความรู้สู่เกษตรกร

5. การตกค้างของสารที่เป็นพิษต่อสิ่งมีชีวิตจากใช้สารสกัดจากพืชสมุนไพร ยังไม่มีการวิจัยถึงระยะเวลาในการตกค้างในสิ่งแวดล้อมจึงควรมีการศึกษาในเรื่องดังกล่าวเพื่อการพัฒนาการผลิตของเกษตรกรที่จะไม่กระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved